

TOG LIBERALISMEN SLUT 1880?

En granskning av ”Den svenska liberalismens historia” av Johan Norberg (Timbro 1998)¹

Av Håkan Holmberg

Förord

Bertil Ohlin-Institutet vill främja ”forskning och debatt i svensk liberal tradition”. En viktig uppgift är då att bidra till en levande dialog om innehållet i denna tradition. De liberala idéernas historia i Sverige kan naturligtvis aldrig skrivas en gång för alla; ingen kan göra anspråk på att sitta inne med en sann bild. Men när en så uppmärksammas framställning om liberalismen i Sverige som Johan Norbergs ”Den svenska liberalismens historia” (Timbro 1998) innehåller en rad ofullständigheter är det angeläget för Bertil Ohlin-Institutet att bidra till en kritisk granskning. Det har vi gjort bland annat genom att inbjuda författaren till ett öppet seminarium i januari 1999. Håkan Holmberg – fil dr i historia, f d riksdagsman, institutets förste styrelseordförande, nu utrikesredaktör på Upsala Nya Tidning – gjorde därvid ett längre granskande inlägg. Det är detta anförande, något utvidgat och redigerat, som nu publiceras i denna rapport.

Stockholm i april 1999.

Lennart Arvedson

Ordförande i Bertil Ohlin-Institutets styrelse

¹ Rapporten är en utvidgad version av ett anförande vid en Ohlin-lunch i januari 1999

TOG LIBERALISMEN SLUT 1880?

En granskning av ”Den svenska liberalismens historia” av Johan Norberg (Timbro 1998)²

Av Håkan Holmberg

Johan Norbergs Den svenska liberalismens historia är en bok som har stora förtjänster men som samtidigt är djupt problematisk.

Förlagsreklamen är felaktig, men det är knappast Norbergs fel. Någon på Timbro tror att detta är första gången den svenska liberalismens historia skildras i bokform. Men allt det som Norberg skriver om skildras mer eller mindre ingående i en rad tidigare historiska framställningar. 1800-talsliberalismen, som är Norbergs huvudintresse, tog upp stort utrymme i en jubileumsbok från Folkpartiet 1952. En mer vetenskaplig bok, På liberalismens grund, gavs ut senare under 1950-talet. 1984 kom ännu en vetenskaplig antologi, Liberal ideologi och politik - och det finns ytterligare några exempel.

Allt det som Norberg berättar om 17- och 1800-talens svenska liberalism finns i dessa böcker, därtill berättat på ungefär samma sätt. Vi möter samma personer, samma händelser, samma orsakssamband och bitvis t o m samma disposition. Ändå är det värdefullt att Norberg binder ihop och så tydligt visar liberalismens roll som radikal reformrörelse, från Anders Chydenius på 1700-talet och framåt. Efter många år av socialistiskt färgade fördomar om i synnerhet 1800-talets svenska historia fyller en populär framställning av detta slag ett uppenbart behov.

Av en del kritik mot Norberg kan man också få intrycket att han framställer moderaterna och deras föregångare som bärare av ett liberalt arv, likvärdigt med det som borde finnas i folkpartiet. Men några spår av ett sådant synsätt kan jag inte hitta - Norberg är uppenbarligen klar över att den gamla svenska konservatismen i allt väsentligt var liberalismens motsats. Vad gäller hans formulering om Gösta Bohman i bokens slut skall jag återkomma längre fram.

En del tycks också reta sig på att Norberg inte skrivit folkpartiets historia. Men man kan mycket väl skriva liberalismens historia utan att begränsa sig till det partimässigt liberala. Det gör det möjligt att ta med t ex Anders Örne, kooperatör och socialdemokrat men övertygad anhängare av den ekonomiska liberalismens idéer. Jag hänvisar själv till Örne i en studiebok om liberal historia och ideologi som folkpartiet gav ut vid mitten av 80-talet. Också flera av de stora svenska syndikalisterna kunde ha haft plats i en bok av detta slag, men den högerpolitiker, Gunnar Heckscher, som betytt mest för att ”liberalisera” högern utelämnas märkligt nog.

Det som saknas

Ändå är det nödvändigt att på något sätt förhålla sig till det parti som de flesta av de personer man nämner på ett eller annat sätt varit knutna till - t o m Vilhelm Moberg var en tid organiserad liberal, vilket Norberg missade när han 1997 gav ut den i övrigt utmärkta boken Motståndsmannen Vilhelm Moberg. Här börjar problemen. Jag tolkar

² Rapporten är en utvidgad version av ett anförande vid en Ohlin-lunch i januari 1999

det hela så att Norberg är så övertygad om att folkpartiet brutit med den klassiska liberalismens principer att han inte ens funnit det värt att läsa den litteratur i ämnet vars författare på något sätt kan förknippas med folkpartiet. Jag saknar nästan alla de viktiga verken, både vetenskapliga och andra, om 1900-talets liberalism, och en del om 1800-talets i litteraturlistan.

Jag har alltså en i grunden annan uppfattning än Norberg om förhållandet mellan den klassiska 1800-talsliberalismen och den liberalism som dominerat under 1900-talet. Min syn på detta är inte nödvändigtvis den syn som alltid varit politiskt korrekt inom folkpartiet, men det är däremot ett synsätt som har starkt stöd i källmaterialet och i den nutida internationella litteraturen om liberalismen som allmän västerländsk idéströmning.

Den utveckling under de senaste hundra åren som Norberg antingen missförstår - eller inte brytt sig om att studera - är nämligen inte bara ett svenskt fenomen, utan har sin motsvarighet i alla länder med organiserade liberala partier. Det är inte liberalismen i Sverige som "urartat" utan liberalismen som allmän idériktning som engagerat sig i socialpolitiska frågeställningar och accepterat att en statsmakt som står under demokratisk kontroll kan anförtros uppgifter som den gamla överhetsstaten inte kunde anförtros. Och det gäller även liberala partier som anses stå "till höger" om folkpartiet, t ex danska Venstre eller holländska VVD.

Periodvis har företrädare för folkpartiet målat upp en djup klyfta mellan 1800-talets "manchesterliberalism" och den moderna socialliberalismen. Det har företrädesvis skett när det funnits ett starkt tryck från socialistiska idéer och rörelser, och det kan delvis också förklaras med en vanlig mänsklig önskan att göra det man själv säger nyare och originellare än vad det i själva verket är. Samma iakttagelse har gjorts för den brittiska liberalismen i det viktigaste moderna arbetet i det ämnet, Robert Eccleshalls *British Liberalism* (1986). Det som är slående, i ett historiskt perspektiv och i jämförelse med utvecklingen bland konservativa och socialister, är i stället kontinuiteten inom den liberala idétraditionen.

Det här missar Norberg. Och det betyder två saker. Dels ser han inte hur klassiskt liberala attityder är självklara i folkpartiet under hela 1900-talet, dels märker han inte hur synsätt som han tror är avvikelser från äldre liberala synsätt i själva verket föregrips redan av de klassiska liberalerna.

"Klassiska" 1900-talsliberaler

Några exempel: Torgny Segerstedt framställs av Norberg som en isolerad person längst ut på folkpartiets högerflygel. I Kent Zetterbergs avhandling om folkpartiet under kriget (*Liberalism i kris*, Stockholm 1975) framgår utförligt hur Segerstedts andreredaktör, Knut Peterson, KP, satt i riksdagen och där tillsammans med bl a Bertil Ohlin hörde till kritikerna av samlingsregeringens försiktiga politik. Där klargörs också Segerstedts egen starka ställning inom folkpartiet i Göteborg och hans betydelse för partiopinionen i hela landet. Boken saknas i litteraturlistan.

Bertil Ohlins väsentliga vetenskapliga insats handlar om frihandelns teori. Frihandel är i Norbergs analys en av liberalismens hörnstenar - jag håller med - men Norberg säger inte ett ord om Ohlin på denna punkt. I stället får man veta att han under 30-talet låg nära socialdemokratin, sedan gjorde motstånd mot planhushållningsidéerna för att till sist ändå låta socialdemokraterna diktera utvecklingen. Det är typiskt att den enda bok

som Norberg återoppar är Olof Wennås mycket tidsfärgade och ensidiga skrift Ohlin, Folkpartiet och socialliberalismen från 1970 - medan Sven Erik Larssons gedigna biografi, redan en klassiker i svensk politisk litteratur, inte nämns. Det är också anmärkningsvärt att Norberg inte gör ens ett försök att analysera ATP-striden eller Ohlins motstånd mot socialdemokratisk högskattepolitik från de utgångspunkter han själv anger. Särskilt bisarr blir Norbergs behandling av Ohlin när man dessutom känner till att just personer som Kooperativa förbundets Anders Örne och Albin Johansson - som Norberg framhåller som liberala föredömen under 1900-talet - ständigt återopades av just Bertil Ohlin som exempel på socialdemokrater som förstått marknadsekonomins överlägsenhet över planhushållningen (ett tydligt exempel på detta är Ohlins idépolitiska skrift Demokratin, ekonomin och friheten som skrevs färdig till hälften under 1950-talet och som våren 1999 utges av Bertil Ohlin-Institutet och Ekerlids förlag).

Av denna skrift (liksom av andra uttalanden av Ohlin) framgår också att han räknade med att den offentliga sektorns expansion skulle upphöra eller kraftigt bromsas när de stora trygghetssystemen byggts upp. Här fick Ohlin rejält fel, men poängen är naturligtvis att den utveckling han såg som naturlig och önskvärd var en annan än den som samtidens socialdemokrater förespråkade. Det är också märkligt att Norberg inte uppfattat den avgörande skillnaden mellan att förespråka en aktiv konjunkturpolitik för att återställa marknadens funktionsförmåga – som Ohlin och Keynes gjorde – och att vilja använda sådan ingrepp som ett led i arbetet för att ersätta marknadsekonomi med någon form av planhushållning.

Det är bra att Norberg lyfter fram röster som under 50- och 60-talen opponerade mot den starka statens framväxt. Men den ende av dessa kritiker som hade något verkligt politiskt inflytande förtiger han - det svenska frisinnets främste namn nämligen Waldemar Svensson i Ljungskile, vice partiordförande under Ohlin. Waldemar Svensson varnade mer övertygande än någon annan under denna period för tendenserna till "allstatlighet" och visade bättre än de flesta att en utökad statsmakt inte alls var i de små människornas intresse. Waldemar Svenssons bok Politiska tankelinjer från 1954 är fortfarande av intresse för liberaler med en kritisk hållning till statsmaktens expansion.

Socialt engagerade 1800-talsliberaler

När det gäller 1800-talet lyfter Norberg fram S A Hedlund, med goda skäl. Just Hedlund har nyligen blivit föremål för en ingående studie av Olle Gellerman - den utkom samtidigt med Norbergs egen bok. Där framgår tydligt, vilket i sak inte är någon nyhet, att den klassiske liberalen Hedlund precis som senare påstådda avfallingar från den rena liberalismen såg viktiga uppgifter för de politiska organen när det gällde att motverka fattigdom och nöd - alltså omfördelning av resurser, beskattning av somliga för att ge till andra. Den 20 november 1861 skriver Hedlund i Handelstidningen om den nöd som tvingar fattiga göteborgare att ta sin tillflykt till trappuppgångar, vedbodar och vindar och upprörs av att det fanns bostäder som var så usla att invånarnas hälsa och liv äventyrades.

Kunde detta lugnt åses i väntan på att de fria marknadskrafterna spontant gjorde något åt eländet? Nej, skriver Hedlund. "Man väntar, väntar månader och år - en lång väntan för den som fryser och svälter - men spekulationen infinner sig ej på detta område." Lösningen var att människokärleken - det ideella engagemanget - och kommunen i förening grep sig an problemet. Han drev frågan i stadsfullmäktige och nådde till sist en viss framgång - men motarbetades också av personer som ansåg att åtgärder av det slag

som föreslogs bara skulle uppmuntra lättja, sedeslöshet, fåfänga och njutningsbegär. Var och en skulle, enligt dessa kritiker, med egna krafter arbeta sig fram till en bättre situation, utan stöd av det allmänna - och det finns formuleringar i Norbergs bok som tyder på att han anser att detta är den korrekta liberala hållningen. Norberg får anse det om han vill, men Hedlund och de som kallade sig liberaler på 1800-talet ansåg det inte.

En viktig dimension i Hedlunds liberalism var den religiösa. Hedlund var varmt kristen. Det är en dimension av 1800-talets liberalism som Norberg helt har missat, men det finns utförligt analyserad i Hans Lindblads bidrag i boken *Tur och retur Amerika*³ - ännu ett av de moderna standardverk i ämnet som han inte har läst. För den religiösa liberalismen var det givetvis ofrånkomligt att på en gång hävda den enskildes frihet mot en förtryckande statsmakt och att följa budet att taga vara på sin broder. Det är ogörligt att separera dessa två impulser från varandra.

Smith, Mill och Rawls

Men man behöver inte hänvisa till den religiösa dimensionen för att inse att skillnaden mellan 1800- och 1900-talens liberalism inte alls ser ut som Norberg tror. Och den som inte vill tro på mig kan ju t ex läsa Stephen Holmes, kanske den främste nu levande kändaren av den klassiska europeiska liberalismen. Hos klassiska liberaler som argumenterat utan hänvisning till religionen finner man åtminstone två olika, men lika giltiga, motiv till aktiva insatser - med politiska medel - bl a omfördelning - för de fattiga. Saken diskuteras utförligt i slutkapitlet i Holmes redan klassiska verk *Passions and Constraints*⁴ som syftar till att återupprätta den klassiska liberalismen gentemot det förtal den utsatts för både av socialister och högerpolitiker.

Hos Adam Smith finner vi synpunkten att de fattiga genom sitt arbete har bidragit till de rikas rikedom och därför har rätt till en del av de värden som skapas. Den föreställning som präglade en del av S A Hedlunds kritiker 1861, att de fattiga skulle arbeta bättre och bli flitiga och hederliga om de inte fick något stöd, hade inget stöd att hämta hos Adam Smith. Tvärtom argumenterade han uttryckligen för att de arbetande skulle ha bra betalt och drägliga levnadsförhållanden och som vi vet var Smith också något av en pionjär för tanken på statligt engagemang för att ge de fattigas barn en ordentlig skolgång - marknaden skulle aldrig ta hand om den saken, lika litet som den byggde bostäder åt medellösa i Göteborg.

Hos John Stuart Mill finner vi en annan argumentationslinje, nämligen tanken om ett moraliskt imperativ att hjälpa andra. Någon kan tro att det betydde att Mill nöjde sig med att förespråka välgörenhet, men det gjorde han inte. Problemet med ren välgörenhet är att den ger både för mycket och för litet, på godtyckliga grunder får somliga som lyckas väcka medkänsla mycket stöd medan andra, som lider väl så stor nöd kanske blir utan. Kravet på opartiskhet, på samma regler för alla, gör att bara staten - en demokratisk stat - kan ta ansvar för stödinsatserna. Mill anknöt också till kriminalvårdsdebatten. Om fattiga som blir kriminella och sätts i fängelse får mat och husrum, hur kan då staten vägra att försöka hjälpa hederliga fattiga på samma sätt?

³ ”Tur och retur Amerika: utvandrare som förändrade Sverige” av Ingvar Henricson och Hans Lindblad. Fischer 1995

⁴ *Passions and Constraints : On the Theory of Liberal Democracy*
by Stephen Holmes and David S Holmes. University of Chicago Press, 1995

En nutida liberal, John Rawls, återknyter till en tanke som finns hos ännu äldre tänkare, nämligen kontraktsteorin. Samhället är ett gemensamt projekt som måste kunna erbjuda något för alla. Argumenten skiftar, omfattningen av de statsingripanden man föreslår skiftar i mycket hög grad, men det grundläggande synsättet har inte ändrats mycket, av det enkla skälet att det handlar om en grundläggande moralisk hållning där den enskildes livsmöjligheter eller livschanser hela tiden står i förgrunden.

Vid Norbergs framträdande inför Bertil Ohlin-Institutet i januari 1999 kunde man få intrycket att hans invändningar mot det sociala engagemanget hos liberalerna efter 1880-talet var att de fördömda obligatoriska socialförsäkringar. Varför detta skulle innebära en större frihetsinskränkning än den beskattning för att få fram medel till 1800-talets järnvägsbyggen som Norberg retroaktivt ger sitt godkännande är svårt att förstå. Vitsen med socialförsäkringar är att de befriar den enskilde från den förnedring det kan innebära att stå med mössan i hand och vara utlämnad åt godtycket hos en fattigvårdsmyndighet som skall pröva hur behövande man är. Den trygghet som en försäkring ger kan vara förutsättningen för att man skall kunna och våga ta risker och stå på egna ben i övrigt. Och inget säger att liberaler måste anse att socialförsäkringar skall täcka alla tänkbara behov. Bertil Ohlin var (i den ovan nämnda Demokratin, ekonomin och friheten) öppen för en ordning där individuella frivilliga försäkringar - på det moderna samhällets högre materiella nivå - skulle framstå som ett lockande alternativ till de försäkringssystem som byggdes upp med kollektiva insatser.

Frihetens förutsättningar

Liberalismen är inte, som Norberg möjligen föreställer sig, en lära om ett färdigt system (en upp och nedvänd dogmatisk socialism) utan en i allt väsentligt annorlunda idétradition. Och det finns inte två konkurrerande liberala traditioner utan en, som kan beskrivas med de slitna orden enhet i mångfald. I de två moderna översikter över liberalismen som jag tror är de mest välkända (D J Manning: Liberalism 1976, och John Gray: Liberalism 1986) fastslås detta mycket tydligt. Liberalismen är en intellektuell tradition som kan beskrivas som ett ständigt pågående samtal om frihetens förutsättningar. Tre element återkommer ständigt i detta samtal (jag följer här Mannings disposition):

- 1) Frågan hur man motverkar maktkoncentration och uppnår balans mellan olika typer av maktcentra
- 2) Frågan hur den självständiga individens kreativa förmåga bäst kan komma till uttryck - det handlar förstås om fritt företagande, fritt idéutbyte och om friheten att följa personliga moraliska drivkrafter för att hjälpa andra
- 3) och tanken att de principer man diskuterar måste vara allmängiltiga, alltså vara tillämpliga för alla människor oavsett etnisk bakgrund, kultur, kön, religion etc.

Inser man detta så inser man också att det inte finns föråldrade eller mer utvecklade former av liberalism, utan bara mer eller mindre goda argument och förslag. Och dessa kan inte bedömas genom att läggas intill en mall eller förlaga och jämföras med denna utan genom att sättas i relation till det problem man försöker lösa. Problemet var länge den feodala staten, skrå- och ståndssamhället, merkantilismen och allt som vi förknippar med detta. Längre fram ändrade problemen karaktär. Skråväsendet avskaffades, handeln blev friare, fler kunde gå i skola - men likafullt saknade många grundläggande förutsättningar för personlig växt, samtidigt som en del av dem som tjänat ihop stora

rikedomar missbrukade den maktställning som dessa gav. Under 1900-talet tillkom hotet från de totalitära diktaturena - det var ytterst det som motiverade Keynes, Beveridge och Ohlin till den mer "interventionistiska" liberalism som ansågs vara nödvändig för att förhindra att kraven på upphävande av den fria marknaden och andra liberala friheter växte sig för starka. I nyare tid har problemet allt mer blivit hur individens frihet kan vidgas i en välfärdsstat som blivit för tung, för likriktad och för omhändertagande.

Den liberala demokratin

Om liberalismens grundfråga hela tiden gäller frihetens förutsättningar så kan man också konstatera att ett svar som förenat liberaler i alla länder åtminstone sedan andra halvan av 1800-talet är att friheten har betydligt större chanser att överleva och individen betydligt större skydd mot godtycke i en demokrati med allmän rösträtt och möjlighet att i fri debatt kritisera regeringen och i fria val avsätta den än i varje statskick som bygger på privilegier för vissa grupper. Alla de traditionella liberala partierna har bildats för att driva fram demokratisering i sitt land - alla de nya liberala partier som uppstått under 80- och 90-talen i Östeuropa, och i stora delar av Afrika och Asien har samma bakgrund. Men demokratin och rösträttsrörelsen berörs knappt i Norberg bok - och han har tydligen inte upptäckt att en av de faktorer som gav rösträttsrörelsen dess styrka var att riksdagens högermajoritet blockerade liberala frihandelsreformer. På samma sätt ignoreras i huvudsak liberalers krav på jämställdhet mellan kvinnor och män, trots att det mycket tydligt kan relateras direkt till de principer om likhet inför lagen och samma möjlighet för alla att välja yrke och förvalta egendom som Norberg med all rätt ser som grundläggande liberala principer.

Accepterar man att kampen för allmän rösträtt är av underordnad betydelse så uppstår en mycket märklig situation.

På Taiwan lades grunden till en framgångsrik marknadsekonomi redan under Chiang Kai-Shek. En framsynt jordreform genomfördes redan på 50-talet, utan tvivel till stor del genom amerikanskt inflytande. Under senare år har landet demokratiserats radikalt. Pådrivande har varit politiker som kallar sig liberaler. De finns i det stora oppositionspartiet DPP och har ofta suttit åratals i fängelse. Men stora insatser har också gjorts av en yngre generation Kuomintang-politiker med president Lee Teng-Hui som främsta namn. Om demokratin är av underordnat intresse för vad som skall kallas för liberalism så blir slutsatsen att också Chiang Kai-shek var liberal.

Det tror jag inte Norberg menar. Men mitt exempel syftar bara till att visa att begreppet liberalism blir meningslöst om kampen för demokrati lyfts bort ur historia och definition. Till de allra första politiska krav som restes av liberaler hörde krav på yttrande- och tryckfrihet, på maktdelning och på en regering som skulle vara ansvarig inför parlamentet. Skälet till det var givetvis den grundläggande liberala misstron mot makten, i detta fall den politiska makten. Kraven på demokrati och allmän rösträtt följer direkt ur denna misstro - endast om hela folket i samfälliga val kan avsätta de styrande finns det skäl att tro att dåliga härskares förmåga att ställa till elände (Karl Popper) någorlunda kan begränsas.

En annan sak är att det demokratiska statsskicket har sina egna problem - det har liberaler alltid vetat och de flesta som har analyserat risken för populism och en korporativ stat präglad av intressepolitik i stället för debatt om värderingar och principer

har varit liberaler. Den liberala idédebatten under det svenska 50-talet, den som Norberg inte ägnat mer än någon enstaka rad, handlade till mycket stor del just om dessa ting.

Norberg anser knappast att kraven på demokrati och allmän rösträtt innebar att liberalismen urartade. Men den urartning han tror sig kunna se från 1880-talet och framåt sammanfaller i tiden helt med liberalernas kamp för allmän rösträtt. Hans framställning bryter enligt min mening mot en av de grundläggande idéer om historisk analys som bl a Karl Popper formulerat, nämligen uppmaningen att analysera situationens logik.

Liberalerna mötte vid 1800-talets slut konkurrens som radikal politisk rörelse av den socialistiska arbetarrörelsen. Denna utlovade snabba förbättringar av de fattiga folkgruppernas ställning bara produktionsmedlen förstatligades och det privata vinstmotivet försvann som drivkraft för den ekonomiska verksamheten. Väl medvetna om det destruktiva i dessa propåer ansåg ett växande antal liberaler att det var nödvändigt att visa att bevarad fri marknadsekonomi kunde förenas med sociala stödåtgärder för dem som inte själva kunde hävda sig på marknaden. Kravet på demokrati och allmän rösträtt bottnade i den liberala synen på den enskilda människans värde och rättigheter, men blev också ett medel för att bryta högerens motstånd mot nödvändiga reformer. Hade högerens synsätt kommit att dominera på "den borgerliga" sidan så hade svensk historia kunnat få ett mycket mer skrämmande förlopp än vad den i verkligheten fick.

Norberg har helt rätt i att S A Hedlund tog avstånd från Adolf Hedins motion om socialförsäkringar - Hedlund själv trodde mera på "associationernas" möjlighet att bryta udden av nöd och fattigdom. Men när Norberg framställer Hedin som en svensk motsvarighet till Bismarck (som också var för socialförsäkringar) blir det absurt. Bismarck ville ha sociala reformer för att hålla tillbaka folkliga reformkrav och drog sig inte för att hårt undertrycka kraven på demokrati och medborgerlig frihet. Hedin ville både ha sociala reformer och demokrati, fruktade statlig maktkoncentration och bekämpade lidelsefullt lagar som den förnedrande lösdriverilagen och den beryktade munkorgslagen (tillsammans med Hedlund). Överhuvudtaget är förhållandet mellan Hedin och Hedlund överlägset analyserat i Gellermans bok, där också Hedlunds nära personliga band med många i den yngre generationen liberala ledare framgår (t ex Ernst Beckman, Frisinnade Landsföreningens förste ordförande). Den som läser Gellerman kan bara bli förbryllad över Norbergs föreställning att något närmare samband, personligt och politiskt, mellan t ex Hedlund och den yngre liberala generationen inte skulle ha funnits och att Frisinnade Landsföreningen och dess motsvarighet i riksdagen, Liberala Samlingspartiet, bara organiserade en mindre del av tidens liberaler. Poängen med Liberala Samlingspartiet var ju just att det var ett samlingsparti som i sig tog upp alla de tidigare existerande liberala klubbar som funnits i riksdagen. Inte heller kan den tidens liberaler ha uppfattat någon avgörande motsättning mellan frivilligt arbete i "associationernas" form och offentligt engagemang, t ex genom socialförsäkringar. Kooperativa Förbundets förste sekreterare G H von Koch, var uppvuxen i den liberala 1800-talsmiljö som Norberg beskriver så uppskattande, engagerade sig politiskt för att försvara yttrandefriheten mot attacker från högerhåll, tillhörde de ledande i frivilligorganisationen Centralförbundet för socialt arbete, förespråkade

socialförsäkringar för att bryta fattigdomens grepp över människors liv - och var frisinnad riksdagsman.⁵

Den inkonsekvente Bohman

Så till sist Gösta Bohman. Det finns en mycket enkel förklaring till att liberaler aldrig velat godkänna den gamle högerledaren som förkämpe för liberala värden. Bara några år innan Bohman - i det speciella partitaktiska läge som uppstod efter "den underbara natten" 1981 - försökte ta den liberala idétraditionen på entreprenad hade han själv mycket tydligt distanserat sig från den. I ett tal inför MUF-stämman 1975 hyllade Bohman de 1800-talskonservativa som varnat för den liberala "nattväktarstaten" och reste motstånd mot alltför fria kapitalrörelser och "spekulation med våra naturtillgångar. I ett tal 1978 hyllade Bohman - säkert också till mångas överraskning i dag - Keynes, som framhölls som en forskare som utvecklade en avancerad teoribildning på marknadsekonomins grund - i kontrast mot den socialistiskt präglade socialdemokratien. Vid andra tillfällen försökte Bohman som bekant hävda att det socialdemokratiska folkhemsbegreppet egentligen var stulet var den gamla högern.

Bohman var en framgångsrik politiker, men han styrdes snarare av behovet att finna effektiva vinklar för misstänkliggöranden av andra partier än av en bestående ideologisk övertygelse. Att moderater blundar för detta är begripligt - men Norberg har ingen anledning att göra det. Det hedrar honom dock att han vid sitt framträdande inför Bertil Ohlin-Institutet i januari klart tonade ned Bohman som liberal till förmån för Bertil Ohlin.

⁵ G H von Koch: Banbrytare i svensk socialvård av Agnes Wirén. Rabén och Sjögren 1980.